

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТУДЕНТА З ОБМЕЖЕНИМИ ОСВІТНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянуто питання індивідуального підходу до студента з обмеженими освітніми можливостями в умовах інклюзії у вищому навчальному закладі, досвід роботи зарубіжних вищих навчальних закладів з питань інклюзивної освіти. Зазначено роль інклюзивної компетентності викладача у процесі навчання студента з обмеженими освітніми можливостями.

Ключові слова: інклюзивна освіта, індивідуальний підхід, інклюзивна компетентність, обмежені освітні можливості, вищий навчальний заклад.

В статье рассмотрены вопросы индивидуального подхода к студенту с ограниченными образовательными возможностями в условиях инклюзии в высшем учебном заведении, опыт работы зарубежных высших учебных заведений по вопросам инклюзивного образования. Указана роль инклюзивной компетентности преподавателя в процессе обучения студента с ограниченными образовательными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, индивидуальный подход, инклюзивная компетентность, ограниченные образовательные возможности, высшее учебное заведение.

The article highlights the questions of individual approach to the student with the limited educational possibilities in conditions of inclusiveness in a higher educational establishment. The author analyses the experience of foreign higher educational establishments on inclusive education and explains the importance of teachers inclusive competence in the course of training of the student with the limited educational possibilities.

Key words: inclusive education, an individual approach, inclusive competence, the limited educational possibilities, a higher educational establishment.

Постановка проблеми. За даними ООН, кількість людей з психічними та фізичними порушеннями становлять 1/10 частину всього населення нашої планети. Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що це число досягає 13% і тенденції до зменшення не передбачається.

Щодо України, то кількість осіб з обмеженими можливостями за даними експертів складає близько 6 мільйонів осіб різних груп захворювань. Серед таких осіб багато працездатної молоді. Їм лише необхідно надати допомогу в оволодінні професією, за якою вони зможуть працювати. Тому питання максимально можливої соціальної реабілітації людей з психофізичними вадами варто піднімати в усіх країнах світу.

Аналіз актуальних досліджень. Перспективу індивіду з обмеженими освітніми можливостями бути залученим до освітнього простору надає інклюзивна освіта, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, в умовах загальноосвітнього навчального закладу [5].

Психологи та педагоги зазначають, що в дитини, яка навчається в умовах інклюзивної освіти посилюється інтерес до навчальної діяльності та спілкування, з'являється мотивація до самоконтролю та почуття гордості за себе й результати власної навчальної діяльності. Багато таких дітей виявлять бажання продовжувати навчання у вищих навчальних закладах.

Обізнаність викладача вищої школи, його готовність допомогти студентові з обмеженими освітніми можливостями та бажання розкрити його здібності дозволяє зробити процес навчання більш ефективним та успішним. Але, на жаль, у вищих навчальних закладах в Україні існує проблема неготовності надання якісної вищої освіти для осіб з обмеженими навчальними можливостями. Тому зазвичай включення студентів з обмеженими освітніми можливостями в освітній простір вищого навчального закладу спричиняє ряд суперечностей, непорозуміння та проблем.

Мета статті – обґрунтувати важливість індивідуального підходу до студента з обмеженими освітніми можливостями в умовах інклюзії у вищому навчальному закладі та відповідну підготовку викладачів до такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта для студентів з обмеженими освітніми можливостями в умовах інклюзії обов'язково має супроводжуватися індивідуальним підходом. У кожного такого студента є певні особливості та функціональні обмеження, що ускладнюють процес навчання в інтегрованому середовищі та їх соціалізації.

У педагогічній науці розглядається чимало різноманітних підходів до навчання. Одне з цільних місць серед них посідає саме індивідуальний підхід, який ґрунтується на індивідуальних якостях. Ці якості виражають дуже важливі для викладача характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтири, життєві плани, сформовані настанови, домінуючі мотиви діяльності і поведінки.

Індивідуальний підхід є однією з важливих умов навчання студентів. Завдяки йому з'являються більш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, схильностей і обдарувань кожного студента. Традиційні програми передбачають створення однакових умов для розвитку задатків і здібностей усіх студентів, наявних у кожного в різному їх поєднанні. Для врахування індивідуальних відмінностей в інтелектуальному розвитку викладачі мають керуватися принципом індивідуального підходу до кожного вихованця. Принцип індивідуального підходу до студентів дає змогу в умовах колективної навчальної роботи кожному студенту оволодівати навчальним матеріалом по-своєму. Реалізуючи цей принцип, потрібно враховувати рівень інтелектуального розвитку студентів, їх знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, вольового розвитку, працездатності [4]. Щоб урахувати інтереси студентів, викладач повинен уважно вивчити кожного з них, знати їхні індивідуальні інтереси та схильності, особливості характеру.

В умовах інклюзивного навчання перш за все сам викладач повинен повною мірою володіти знаннями про певні можливі психофізичні вади розвитку студента, який виявить бажання навчатися у вищому навчальному закладі. Обізнаність викладача, його готовність допомогти студенту з обмеженими освітніми можливостями, бажання розкрити його здібності дозволить зробити процес навчання більш ефективним та успішним.

Але зазвичай включення студентів з обмеженими освітніми можливостями в освітній простір вищого навчального закладу, спричиняє ряд суперечностей, непорозумінь та проблем. Перш за все такі ситуації виникають не через не бажання допомогти, а через незнання, як саме правильно це зробити та який підхід застосувати під час навчання таких студентів, щоб процес навчання був якомога ефективнішим та зручнішим.

Вирішальна роль у створенні в університеті інклюзивно-освітнього середовища відводиться викладачеві. Успіхи студентів з особливими освітніми потребами залежать від розуміння їхніх потреб, надання кваліфікованої допомоги, доброзичливості, людяності та чуйності викладачів. Проблемою створення в університеті інклюзивного середовища є те, що викладачі профільних дисциплін, переважно, не мають спеціальної підготовки. У зв'язку з цим, постає питання формування інклюзивної компетентності викладачів як інтегративно-особистісного утворення, яке зумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби студентів і забезпечуючи включення студента з обмеженими можливостями здоров'я в освітнє середовище вищого навчального закладу та створення умов для його розвитку і саморозвитку.

У зв'язку з цим важливою запорукою успішної інклюзії студентів з особливими освітніми потребами є спеціальна підготовка викладачів до роботи в інтегрованих групах, яка передбачає ознайомлення із функціональними відмінностями, особливостями психофізичного розвитку студентів та сприйняття ними навчального матеріалу, методиками викладання навчальних дисциплін та кращим світовим досвідом інклюзії таких студентів. Для забезпечення ефективної роботи викладачів в інтегрованих академічних групах украй важливим є організація постійно діючого семінару для підвищення їх кваліфікації [3].

Для забезпечення інклюзії студента з обмеженими освітніми можливостями у навчально-виховний процес слід урахувати і максимально компенсувати труднощі сприйняття навчального матеріалу студентами із сенсорними вадами. При цьому в кожному індивідуальному випадку дуже важливо чітко уявляти, як саме студенту зручніше сприймати цей матеріал: візуально, на слух чи тактильно. Відповідно має бути підготовлено методичне і дидактичне забезпечення навчального процесу [1]. Наприклад, конспекти лекцій, указівки до виконання практичних і лабораторних робіт, тестові завдання мають бути розроблені в паперовому, аудіо- та електронному форматах. Навчальні аудиторії мають бути обладнані спеціальними технічними засобами: активними дошками, мультимедійною технікою, копіювальними приладами, системами підсилення звуку. Водночас, студенти мають право використовувати індивідуальні технічні засоби: диктофони, слухові апарати, ноутбуки. На сучасному етапі інклюзія неможлива без упровадження у навчальний процес та позааудиторну діяльність інформаційно-комунікативних технологій.

Для студентів з проблемами пересування (з вадами опорно-рухового апарату, зору, дитячим церебральним паралічем) у першу чергу має бути забезпечена архітектурна безбар'єрність зовнішнього і внутрішнього простору університету. Це означає необхідність спорудження пандусів, встановлення широких ліфтів, обладнаних звуковою, тактильною та цифровою інформацією, усунення порогів, наявність спеціальних поручнів уздовж сходинок, забезпечення належної широти коридорів, дверей, проходів між партами. Необхідним елементом для інклюзії є встановлення спеціальних меблів для студентів-візочників і для тих, кому складно сидіти за партою тривалий час, створення належних санітарних умов (обладнання туалетів тощо).

Для організації самостійної роботи студентів необхідно забезпечити їх вільний доступ до фондів університетської бібліотеки, що передбачає зручне розташування каталогів та літератури у читальних залах, а також наявність спеціальних механічних пристроїв для діставання книг із верхніх

полиць. Для студентів із сенсорними вадами навчальні матеріали мають бути переведені в альтернативний формат, зручний для сприйняття.

Важливе значення для оптимального розвитку в Україні інклюзивних процесів має вивчення зарубіжного досвіду. Як приклад, можна навести досвід вищого навчального закладу Hochschule Merzeburg (м. Мерзебург, Німеччина) щодо його поступу на шляху до інклюзивного навчання. Німецькі колеги вважають, що необхідною умовою успішного навчання студентів з обмеженими освітніми можливостями є доступність та безбар'єрність освітнього середовища. З цією метою адміністрація означеного вищого навчального закладу створила спеціалізовану матеріально-технічну базу, розробила відповідне навчально-методичне забезпечення, спеціальні інформаційні технології, які дозволяють забезпечити адаптацію викладачів і студентів до навчання в інтегрованих групах. Цей навчальний заклад організовує також технологічно-педагогічну підтримку, соціальну та медично-реабілітаційну допомогу студентам з обмеженими освітніми можливостями.

Обов'язковим є тьюторський супровід як індивідуальна форма підтримки навчання студентів з обмеженими освітніми можливостями. Практично всім таким студентам потрібна певна допомога. Тьютори соціального спрямування допомагають студентам орієнтуватися в інформаційному просторі, конспектувати лекції, виконувати лабораторно-практичні роботи, опановувати важкий навчальний матеріал, готуватися до заліково-екзаменаційних сесій, спілкуватися з викладачами та колегами по групі, вирішувати питання з адміністрацією. Тьютори-консультанти супроводжують навчання таких студентів від моменту їх зарахування до вищого навчального закладу і до закінчення, а інколи й після випуску.

У Німеччині тьютори мають пройти соціально-психологічну підготовку в школі тьюторів, де вони підвищують свою обізнаність про роботу зі студентами з обмеженими освітніми можливостями. З метою організації роботи тьюторів об'єднуються зусилля кафедр, відділу спеціальних технологій навчання служби соціальної адаптації та реабілітації, служби з виховної роботи та студентської служби волонтерів. Оскільки проблема бар'єрності освітнього середовища ще недостатньо вирішена, студентам з обмеженими освітніми можливостями може знадобитися допомога тьютора-супроводжувача, який не тільки допомагає таким студентам в межах вищого навчального закладу, але й може доставити книги з бібліотеки, віднести необхідні документи, зробити телефонний дзвінок [2].

В Оксфордському університеті діє Служба особливих потреб для студентів з обмеженими освітніми можливостями, яка підтримує їх у

процесі навчання. Студентів з вадами зору і дислексією університет забезпечує аудіозаписами лекцій. Комп'ютерна служба університету впровадила ряд системних технологій, включаючи екранне читання, збільшення текстів і вивчення програмного забезпечення. Для студентів, яким потрібні записувачі і начитувачі, існує штат працівників, з якого вони можуть обирати собі тьютора [5].

Кембриджський університет, що включає 31 інститут і більше 100 факультетів, має Центр підтримки студентів з обмеженими освітніми можливостями. Тут їм надаються поради та необхідна інформація щодо послуг університету, організовуються індивідуальні візити до коледжів або факультетів. На сайті Центру розміщено всю інформацію щодо підтримки таких студентів та «Путівник для абітурієнтів», що також може надаватися у друкованому вигляді чи в аудіозаписі. Університет забезпечує студентів індивідуальними навчальними програмами, адаптованими до їх потреб, житлом, за необхідності наймає персонального асистента. Під час вступу до університету студент може обговорити з радником Центру питання розвитку своєї майбутньої кар'єри.

Щодо підготовки фахівців для роботи в галузі інклюзії, тут як приклад можна розглянути досвід роботи Шауляйського університету (Литва). В університеті навчається більше 120 студентів з обмеженими фізичними можливостями. Для невеликої Литви і маленького Шауляя це – досить значна кількість. [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Процес інтеграції студентів з особливими освітніми потребами у вищі навчальні заклади стане ефективним за умови зміни ставлення в суспільстві до цих студентів та до самої ідеї інклюзії, поліпшення матеріально-технічного забезпечення системи вищої освіти. На особливу увагу заслуговує відповідна підготовка викладачів, які б, знаючи фізіологічні, психологічні та інтелектуальні особливості студента з обмеженими освітніми можливостями, спрямували свої зусилля на створення індивідуальної траєкторії навчання такого студента. У зв'язку з цим перспективним напрямом досліджень стає обґрунтування теоретико-методичних аспектів формування інклюзивної компетентності викладача вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений / Л.С. Выготский. – Т.4. – М.: Педагогика, 1984. – 325 с.
2. Олександров І. Німеччина-Україна: Досвід навчання людей з особливими потребами: [Електронний ресурс] // Трибуна України: інформаційно-публіцистичне інтернет-видання. – 2011. – 28 березня. URL:

<http://ukrtribune.org.ua/> (дата звернення 21.10.2011 р.)

3. Олійник В.В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні: Стислий аналітичний огляд / В.В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001 – 48 с.

4. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб. для студ.] / В.Л. Ортинський. – К.: Центр навч. літератури, 2009. – 472 с.

5. Таланчук П.М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: [навч.-метод. посіб.] / П.М. Таланчук, К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна – К.: Соцінформ, 2004. – 128 с.